

Hévíz, március.

Üszkös fadarabok, kormos műszerek, tófenékről felhúzott gyógyászati gépmaradványok a sziget betonlapján, amelyre rávulkanizálódott a bitumen fedőréteg. Búvárok ereszkednek a vízbe, s műanyag zöldségesrekeszekbe gyűjtik a limlomot. Honvéd hidászok ügyködnek a parton: „Ilyen helyre sem építettünk még pontonhidat! A vékony, szilárd földkéreg alatt mély mocsár van!” A laza tőzeplap ez, amely belemosódva a tó vizébe kincset érő gyógyiszappá dúsul.

A szállodában a cég dunántúli „házait” járó vezérigazgatóval futok össze, ő meséli: a tűz elhamvadása előtt már működésbe lépett a külföldi konkurencia, s Hévíz katasztrófáját emlegetve kezdte ajánlgatni magát. A portán megjelent egy olyan törzsvendég is, aki most Sárvár új szállodáját, az ottani víz hatását próbálgatja, s autóba pattanva személyesen jött megnézni: tényleg leégett-e a szálló, ahogy hazája rádiójában hallotta?

Az üdülők tele vannak. Egy balinkai barnaszénbányában harminc éve dolgozó vājár áldja a derékra kapott elektromos kezelést, „térdtől felfelé előbb éreztem meg, milyen idő lesz, mint a meteorológus tudta meg a műholdjától.” Az utazási irodában azt mondják, hogy már a tavalyi főszezon sem volt az igazi, a gázvezeték-építés tönkretette a község utcáit. Olyan rombolással, porral járt, hogy aki most ismerte meg Hévizt, nemigen vágyik vissza. Mi remélhető az idén? A felfordulás maradt, s hozzá ez a tűz...

A tűz... Közügy lett a tavi katasztrófa. Hírére érdeklődő telefonhívások árja zúdult a helyi központra az ország minden sarkából. De nem az volt a téma, hogyan is történt a baj, hanem az: mit segíthetünk.

Mert Hévíz nemzeti kincs.

Járva partját, pallóját, mind kevésbé a tomboló lángok utóhatása foglalkoztat, mind erősebben az: valóban nemzeti kincs-e még a tó? Mennyi igaz az évek óta felfelröppenő bánatos sóhajokból: hűl, s apad forrásának vize?

Erdemes újjáépíteni, ami hamuvá vált? Nem csupán holmi nosztalgia, időleges idegenforgalmi érdekek irányítja a tenniakarást?

Nosztalgiára éppen lenne ok. Hévíz környékét az öskor óta lakja ember, s nyilván nem kellett túl sok nemzedéknek váltania egymást ahhoz, hogy a meleg tóban ne csak állati bőrt puhítson, hanem arra is felfigyeljen: miként távozik el a fájdalom annak a lábából, aki belemártja. A tölcser formájú meder mélyében felhalmozódott „kultúr-szemétben” ott voltak az évezredek során egymást váltó népek tárgyai, közöttük legnagyobb számban római pénzek. Mai nevén említi már egy tizennegyedik század eleji irat „...usque ad locum vulgariter heuvyz dictum...” szövegrészében, ami annyit tesz: „addig a helyig, amit közönségesnek Héviznek mondanak”. Azóta rengetegen próbálkoztak meghatározni: miért hatásosabb e kies völgy, mint annyi más fürdőhely?

Miért is? Napjainkra meglehetősen pontos elemzés készült, az új tudományok és a tapasztalás közös eredményeként összegezhető: „sok oka van annak, kérem”. Például az, hogy a hegyek alján, az észak-déli irányban nyitott völgyben más az időjárás, mint a környéken: a tél enyhébb, a nyár langyosabb; párával telített a levegő, s az ultrabolya sugárzás erőteljes.

Maga a tó pedig önmagában csoda: nem állóvíz! A kráterből kilövellő forró víz természetéből adódóan fölfelé tör, s az óramutatóval ellenkező irányba forgatja a víztömeget, melynek hűlő része lefelé áramlik. Ezért hatóanyagainak eloszlása állandóan egyenletes, az összetett vízmozgás pedig rutinos gyógymasszörként törődik a vendég testével.

A hatóanyagokról idézzük dr. Strecker Ottó tanulmányának részletét — bár a keresztnévét, tévesen, Ödönnek írták —, a Balaton című tudományos könyvből: „A víz: magában hordozza részben Balatonfüred szénsavas vizét, a

— Van biztosításuk?

— Van erre az irodára, van élet-és baleset-biztosításunk, de az esz-közainkre nincs. Most tart a vita, hogy a leégett épületek biztosításába mi fér bele?

— Most nem dolgoznak?

— De, ahogy a katasztrófa után megkaptuk a tűzoltóság engedélyét, azonnal kezdtük a kármentesítést, társadalmi munkában. Azóta is folyamatosan dolgozunk. Egész héten, s a hétvégeken azok is, akik nem búvármunkából élnek. Összeadtuk, kölcsönöztük azt a felszerelést, ami most szükséges.

Két, gépelt szövegű, beragasztott-fényképes kötetet mutat: a klub kutatási jelentései 1980-ból, 1982-ből. Az előszóból, írásból összerakódó múlt végtelenül izgalmas. Holott alig egy évtized! 1975-ben nyerték el azt a megbízást, hogy az OVH könnyűbúvárainak megfigyelése alapján — a forrásnyílás mögött barlangrendszernek kell lennie — kutatást kezdjenek. Az önfenntartó Amphora Klub az

ketten beszorultak. Mire a felszínre hozták őket, már nem lehetett rajtuk segíteni. Ekkor az Egészségügyi Minisztérium megtiltotta, hogy tíz méter alá merüljünk. Rendkívüli esetekben tehettük csak — például fényképezéskor —, de ezeket kerestük is; szükségét láttuk, hogy folytassuk a kutatásokat. Csak 1982-ben kaptuk meg ismét az engedélyt.

Mi volt az, ami őket a kényszerű szünet idején a mélybe vonzotta? Tudományos kíváncsiság, krakélerkedés?

— Nézze, ilyen körülmények között tudomásom szerint sehol a világon nem dolgoznak búvárok. Negyven méter mélységben, negyven fokos vízben, s olyan nyomás alatt, ami kétszer nagyobb, mint a budapesti metróépítkezésen volt. Aki a 30–40 perces munkára lemegy, visszafelé zsilipel mínusz 15, 12, 9, 6, 3 méteren, csak ez utóbbi helyen annyi időt eltöltve, mint lent a munkával. Így is kilátásba he-

Fotó: CZIKA LÁSZLÓ (MTI)

Beteg-e a gyógyvíz?

szív- és a vérkeringési rendszer regulátorát, de benne van Harkány híres kénes vize is, hogy az ízületi porc felépítéséhez, felújításához anyagot szolgáltatson. Láthatatlanul csekély adagú emanációja, rádiumsugárzása pedig a sejtek serkentője, a bioritmus szabályozója, az előregedett szövetek felújítója. E gyógyító hármas az, amellyel Hévíz messzemenően felülmúl minden egyéb magyarországi fürdőhelyet.”

E könyv 1974-ben jelent meg. Csak azt követően hallani a baljós hangokat a tó jövőjéről. Jogosan, vagy sem? A válaszáért három ajtón kopogtatok.

ELSŐ AJTÓ

Szilágyi Károlyé, a tó mélyén tíz éve dolgozó Amphora Búvárklub elnöké. Készséges, de nem túl jókedvű: a tüzeset miatt milliós a klub kára, s külön-külön a búvároké is sok-sok ezer forint. A felszerelésüket az egyik elpusztult fürdőépületben őriztették.

egri pincerendszer, az ipari kutak vizsgálata, tisztítása után utazott Hévizre.

Idézetek a jelentésből:

„1975. szeptember 13–14.

Az első kutató merülések. A búvároknak sikerült kellően megtisztítani a forrásnyílást a darabos szennyeződésektől és bejutni a forrásnyíláson át a forrásterembe. Felfedezték az első forrást, felúsztak a forrásterem tetejére (—40 méter), megmérték az ablak és az iszapnyereg mélységét.”

„1977. október 29–30.

Az újabb kutatási programot előkészítő felmérések; a vízalatti tévékamerák rögzítési lehetőségeinek vizsgálata. Vízalatti filmfelvétel (Super 8) a forrásbarlangban. Plózer István és Páli Ferenc halálos balesete a forrásbarlangban.”

— Plózer István volt a kutatás vezetője, gyakorlott, hivatásos búvár. Ő lett rosszul odalent, és ahogy Páli Ferenc próbálta áthúzni a barlang szűk bejáratán, mind-

lyezték nekünk az orvosok a csontritkulást, ha sokáig folytatjuk... A barlang felfedezése viszont újabb rejtélyekre irányította a figyelmet.

— Titokzatos szörnyek nyomára leltek?

— Is. Egy máig beazonosítatlan szivacsfajtát is találtunk: barnát, pórusos felületűt, kezdetben nagyobb borsókóknak véltük és hozzá sem nyúltunk. Az igazi különlegesség az volt: míg a barlangnyíláson egységes hőfokú, körülbelül 38 fokos víz áramlik ki, bent elkülönült forrás-csoportokra találtunk! A barlang keleti felében fakadnak a hideg, a nyugatiban a meleg források. Ez a kettőség páratlan alkotása a természetnek!

— Valóban apadtak a források az utóbbi években?

— Igen. A Vituki felszíni mérései szerint amíg korábban másodpercenként 500–600 liter volt a hozam, addig tavaly ez csak 300–310 liter. Az idej mérések szerint

Források
titkos barlangja

viszont ez a tendencia megállt, sőt a hozam 320 literre emelkedett.

— Igaz-e, hogy hűvösebb a források vize?

— Nem igaz. 1982-ben a barlang szájánál 38,4–38,6 Celsius-fokos hőmérsékletet mértünk, az idén 39,6–39,8 fokot!

— Aki hűvösebbnek érezte tavaly a tavat, annak az érzékei tévedtek?

— Jól érezte. A felszínen valóban hűvösebb a víz. Ugyanis hiába melegebb odalenn, mivel kevesebb a hozam, lassúbb a vízcseré; egy adott mennyiség hosszabb ideig marad a mederben, s így jobban lehűl. Évek óta töprengünk, hogyan lehetne igazán jó, végleges megoldást találni az értékes tó megőrzésére. A fürdőház alatt körpalánk épült — a víz szintjéig fa, fölötté üveg — s a barlang szájától odavezették a vizet, hogy a palánkon belül legalább 28 Celsius fokos hőmérsékletű víz legyen télen is. Egy

két forint köbméterenként. A tavalyi átlag: percenként 237 köbméter víz kivétele. Korábban ennél lényegesen több is volt: 1970 és 1979 között a nyirádi térségben elérte a 300 köbmétert. De éppen a Bauxitbánya Vállalat rendelte meg 1975-ben a Vitukitól — akkor ott voltam a karsztvízkutatási osztály vezetője — annak vizsgálatát, hogy milyen a bányászat hatása Hévízre. Ekkor tudtuk elkezdni a tudományos kutatási programot. Ezt még a hatvanas évek második felében dolgoztuk ki, de nem volt finanszírozója. Most viszont már társult a Központi Földtani Hivatal és az Országos Vízügyi Hivatal is. 1978–79-ben készült el a vízhozamot és a hőmérsékletet felmérő tanulmány. Rögzítette: a tó vízhozamában megállapítható a nagymértékű csökkenés, s azt is, hogy ez milyen mértékben hozható összefüggésbe a bányászattal.

— Az összefüggés tehát valós, de nem kizárólagos?

a hozam emelkedik. Ez mennyire a természet, s mennyire a bányászat érdeme?

— A vizsgálatok kimutatták, hogy a bányászati vízkivétel hatása három-öt év után érvényesül a tóban. Tekintettel arra, hogy a vízkivétel öt éve állandóan csökken, a forrás hozama pedig 1983 óta növekszik, joggal feltételezhető, hogy a kettő összefügg. A nagy vízkivételt szükségessé tevő mélyművelésű bányák egyébként 1990–1993 között kimerülnek, s ezeket bezárják.

— És akkor megszűnik a vízkivétel?

— Nem teljesen: az ivóvízre — hiszen a kiemelt vizet most Kaposvárig viszik — továbbra is szükség lesz! De mindenképpen kisebb mennyiséget termelnek ki majd, mint jelenleg. Az Alumíniumipari Tröszt intézkedése szerint, a mesterségesen lesüllyesztett karsztvízszintek fölötti bauxitot ezekben az években gyorsított ütemben lefejtik, s a mélyebben található bauxit kitermelését nem veszik tervbe.

— Mennyi „jóvátételt” fizet a bányászat Hévíznek?

— Az elmúlt évtizedben negyvenmilliót költött rá a tröszt, s rendelkezésre áll minden további összeg az esetleg szükséges beavatkozásokra. Ilyen lehet a vízszint csökkentése, a források megszüntetése, a járataik kitisztítása. Ez utóbbit végezték éppen az Amphora búvárai, amikor megszakította a munkát a tűz. Pedig az első eredmények reménykeltőek voltak. Bizunk benne, hogy e módszerrel a kényszerűen ellenére is elérjük, hogy már a jövő tavaszig újabb tíz literrel emelkedik a másodpercenkénti vízhozam. A vízügyi hatóságtól pedig engedélyt kértünk arra, hogy tíz-húsz centivel csökkentsük a vízszintet, s ez várhatóan további hozamnövelést jelent.

— Tehát nincs veszélyben Hévíz?

— Meggyőződésem, hogy a kedvező folyamat tovább tart. A természet is gondoskodik bőséges utánpótlásról, és az emberi beavatkozás is sokkal körültekintőbb, mint a korábbi években.

A HARMADIK AJTÓ

Ez dr. Strecker Ottóé. Az Állami Gyógyfürdőkórház főigazgatójának gondosan berendezett szobájában taréjos tűzoltóságok rézjelvénye, fókos feje csillog a szekrény tetején.

— A nagyapámé volt — jegyzi meg a főigazgató —, aki Mosonmagyaróváron a vadásztölténygyár öntője, de a helyi tűzoltók parancsnoka is volt. Március 3-án, a tűz utáni napon kerestem meg, hogy szem előtt legyen...

— Professzor úr! Ön huszonhét éve költözött Hévízre, és ahogy megjegyezte: az államnak sok pénzt fordította arra, hogy itt a vízhez méltó gyógyászat legyen. Érdekes arra a víz, hogy további milliókat fektessen az ország a tűz sújtotta részlegek újraépítésére?

— Ez a tó évi huszonkét millió devizaforintot hoz az országnak. A rekonstrukció költségét még nem tudom, azt igen, hogy a kár, a leégett épületek ára 150 millió forint volt. De mondok inkább egy másik adatot: az a bányász, aki itt részt vesz egy háromhetes kúrán, az a következő évben három-négy héttel kevesebb időt tölt el betegálmányban.

— Mennyiben tulajdonítható ez a víz hatóanyagainak?

— Tudja, a balneológiára gyakorlati rámondják, hogy pszichés humbug. Ez igaz is, ha például azt vesszük alapul, hogy a mozgásszervi betegek könnyen mozognak a vízben és ez számukra felszabadító élmény. Akinek az idegrendszere kezd csódot mondani az állandó feszültségektől, s ez okoz különféle panaszokat, annak az úszás, a tiszta levegő, a nyugodt környezet csodátevő erejű. És ezekhez társul a hévízi tó hatása: az a köszvényes, reumás, aki idejöttéig gyógyszeren élt, innen távozva 4–6 hónapig gyógyszer nélkül is jól érzi magát. Mi pedig tudjuk, hogy a víz hatóanyagai közül melyik, miért fejt ki azt a hatást, amelyet már elődeink is ismertek. Mi megtanultuk ezt szabályozni. Hiszen tudjuk, hogy a porc építőanyaga a kén; hogy az ízületek rendbe hozott vérkeringése meggátolja a húgysav lerakódását; hogy a radon a zsírrétegen át is megnyugtató az ideget... Így tudjuk összeállítani valamilyeni betegünknek az egyénre szóló programot, amelynek a hagyományos fürdőzés csak egyik eleme.

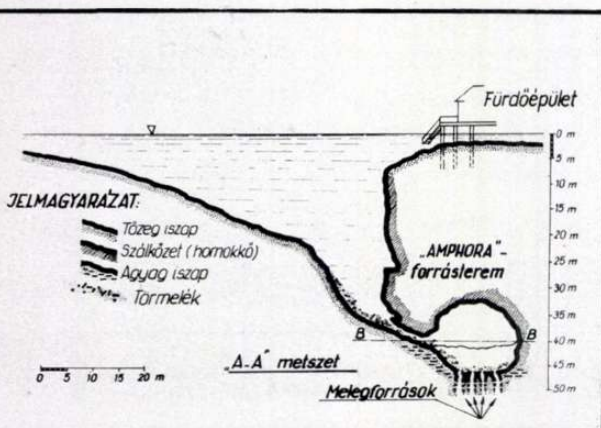
Hévíz, május.

Bimbózó, csacsogó tavasz; a csúcsforgalom még várat magára. De szállólakók, akiknek márciustól módjuk lett volna a Bányászudülő új, pazar uszodáját használni, mégsem mentek oda, most hajnali vendégek a megnyitott tófürdőben. Lebegnek a tavirózsák között. És az üdülővendégek, akik túl a délelőtti kezelésem — ionózon-kamrán, tangentor-kádon — naponta lejárnak a tóban is megmártózni, mert anélkül a hévízi kúra mégsem az igazi. A szigeten pedig állnak már az ideiglenesség látszatát sem keltő gondossággal épített ideiglenes fürdőházak vázai.

Megyek ismét a Festeticsék egyik pavilonjának emeletére, kopogtatok a főigazgatónál.

— Professzor úr! Akkor beszéljünk most arról, hogyan lehet minél előbb elkészíttetni a végleges szigeti házakat.

SZÜLLÖSI FERENC

Vulgariter heuvyz dictum

kísérlet pedig bebizonyította: a tó vízszintjének csekély süllyesztése is hozamnövekedést eredményez, hiszen ekkor enyhül a forrásokra nehezedő nyomás. Egy centiméter süllyesztés másodpercenként egy liter többletet mutatott!

— Ki fizeti mindezt? A tó gazdája, a Gyógyfürdőkórház?

— A bauxitbánya... Az Aluterv—FKI kapott megbízást a tó védelmének megtervezésére; nekik dolgozunk mi is.

MÁSODIK AJTÓ

A tervező vállalat illetékesének nevét korábbi tanulmányok szerzőjeként ismertem. Az illetékes egyúttal tudós is: dr. Böcker Tivadar.

— Hévíz, vagy bauxit: az itt a kérdés?

— Sok a félreértés ez ügyben! Mintha a bányászok tudatosan kárt akarnának okozni. Érdekes arra gondolni: éppen a bányauzem elsődleges érdeke, hogy csökkentse a vízkivételt, mert azzal arányosan csökken a költsége is!

— Mekkora költség ez?

— A helyszíntől függően másfél-

— Így van. A vízhozam időbeni változását befolyásolja a lehullott csapadék mennyisége is. Márpedig az elmúlt tíz évben kevesebb volt az eső, a hó! Az ember viszont annál erőteljesebben avatkozott be a vízrendszerbe! A legnagyobb mértékben a bányászattal, annyira, hogy a vízkivétel olykor meghaladta a tó vízgyűjtőjén a természetes utánpótlást. Viszont: hiányzik az a mennyiség is a földből, amit a szállodák, az üdülők szivattyúznak ki saját fürdőikbe; ez 55–60 liter másodpercenként! A tanulmány alapján elrendelt intézkedések határát szabta a bányászati vízkivételnek, s az újabb termálvízkutak fúrásának Hévíz közelében. A nyirádi bányafejlesztési program már úgy készült három-négy éve, hogy elsődleges szempont volt Hévíz megóvása. Két éve pedig az Akadémia különbizottsága véleményezte e tervet az Állami Tervbizottság számára, s egyetértett azzal, hogy a vízkivétel csökkentésével párhuzamosan olyan műszaki megoldást keressünk, amellyel lehetséges a tóforrás vízhozamának szabályozása.

— A legújabb mérések szerint